כיתה ז' | תושב"ע · משנה | שיעור 3 מתוך 4 | 45 דק' | אבות ב, ח-י

"צאו וראו": רבן יוחנן בן זכאי ותלמידיו

🎯 מטרות השיעור

- התלמידים יכירו את רבן יוחנן בן זכאי ואת חמשת תלמידיו, ואת השבח של כל אחד מהם (משנה ח).
- התלמידים יקראו את משנה ט ויסדרו את חמש התשובות לשאלה "איזוהי דרך ישרה שידבק בה האדם".
- התלמידים יסבירו לפי הרע"ב למה רבן יוחנן בחר ב"לב טוב": "שֶׁבְּכָלָל דְּבָרָיו דִּבְרֵיכֶם".
- התלמידים יקשרו את "יְהִי כְבוֹד חֲבֵרְךָ חָבִיב עָלֶיךָ כְּשֶׁלְּךָ" (משנה י) למצבים בכיתה.

❓ השאלה הגדולה של היחידה

איזוהי דרך ישרה שיבור לו האדם, ומי מחליט מה "ישר"?

כאן השאלה של היחידה חוזרת כמעט מילה במילה: רבן יוחנן שולח את תלמידיו "לצאת ולראות" מהי הדרך הישרה, וחמישה תלמידים עונים חמש תשובות שונות.

🧪 פתיחה: חמש תשובות לשאלה אחת

כותבים על הלוח: "מה הדבר האחד שהכי חשוב שיהיה לאדם כדי שיחיה טוב?" כל תלמיד כותב מילה אחת על פתק. אוספים 8-10 פתקים, ומנסים לקבץ אותם: האם יש מילה אחת ש"מכילה" את כולן? (5 דקות)

📖 הסבר למורה

רבן יוחנן בן זכאי "קיבל מהלל ומשמאי" (משנה ח), והוא החכם שהמשנה מספרת שהיו לו חמישה תלמידים, וכל אחד מהם קיבל שבח משלו: רבי אליעזר "בור סוד שאינו מאבד טיפה", רבי יהושע "אשרי יולדתו", רבי יוסי "חסיד", רבי שמעון "ירא חטא", ורבי אלעזר בן ערך "מעין המתגבר".

במשנה ט רבן יוחנן שולח אותם: "צאו וראו איזוהי דרך ישרה שידבק בה האדם". חמש תשובות: עין טובה, חבר טוב, שכן טוב, הרואה את הנולד, ולב טוב. רבן יוחנן מעדיף את דברי רבי אלעזר, "שבכלל דבריו דבריכם". המשנה ממשיכה גם בשאלה ההפוכה, הדרך הרעה; בשיעור הזה קוראים את החלק הראשון, ואפשר לתת את ההמשך כהעשרה.

הרע"ב מסביר כל תשובה: עין טובה, "מִסְתַּפֵּק בְּמַה שֶּׁיֵּשׁ לוֹ"; חבר טוב, "שֶׁמּוֹכִיחוֹ"; ולב טוב, כי "שֶׁהַלֵּב הוּא הַמֵּנִיעַ לְכָל שְׁאָר הַכֹּחוֹת". במשנה י כל תלמיד אומר שלושה דברים; מתוכם נתמקד בדברי רבי אליעזר:

"יְהִי כְבוֹד חֲבֵרְךָ חָבִיב עָלֶיךָ כְּשֶׁלְּךָ, וְאַל תְּהִי נוֹחַ לִכְעֹס". הרע"ב מחבר בין שני החלקים: מי שנוח לכעוס אינו יכול לשמור על כבוד חברו.

📜 המקור (המשנה מתוך ספריא, נוסח תורת אמת; רע"ב מתוך ספריא)

משנה, אבות פרק ב, משנה ח (מתוך המשנה)

חֲמִשָּׁה תַלְמִידִים הָיוּ לוֹ לְרַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי, וְאֵלּוּ הֵן, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן הוֹרְקְנוֹס, וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן חֲנַנְיָה, וְרַבִּי יוֹסֵי הַכֹּהֵן, וְרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן נְתַנְאֵל, וְרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲרָךְ. הוּא הָיָה מוֹנֶה שִׁבְחָן. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן הוֹרְקְנוֹס, בּוֹר סוּד שֶׁאֵינוֹ מְאַבֵּד טִפָּה. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן חֲנַנְיָה, אַשְׁרֵי יוֹלַדְתּוֹ. רַבִּי יוֹסֵי הַכֹּהֵן, חָסִיד. רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן נְתַנְאֵל, יְרֵא חֵטְא. וְרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲרָךְ, מַעְיָן הַמִּתְגַּבֵּר.

משנה, אבות פרק ב, משנה ט (מתוך המשנה)

אָמַר לָהֶם, צְאוּ וּרְאוּ אֵיזוֹהִי דֶּרֶךְ יְשָׁרָה שֶׁיִּדְבַּק בָּהּ הָאָדָם. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, עַיִן טוֹבָה. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר, חָבֵר טוֹב. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, שָׁכֵן טוֹב. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, הָרוֹאֶה אֶת הַנּוֹלָד. רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר, לֵב טוֹב. אָמַר לָהֶם, רוֹאֶה אֲנִי אֶת דִּבְרֵי אֶלְעָזָר בֶּן עֲרָךְ מִדִּבְרֵיכֶם, שֶׁבִּכְלָל דְּבָרָיו דִּבְרֵיכֶם.

משנה, אבות פרק ב, משנה י (מתוך המשנה)

רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, יְהִי כְבוֹד חֲבֵרְךָ חָבִיב עָלֶיךָ כְּשֶׁלְּךָ, וְאַל תְּהִי נוֹחַ לִכְעֹס.

רע"ב (ר' עובדיה מברטנורא) על אבות ב, ט

עַיִן טוֹבָה. מִסְתַּפֵּק בְּמַה שֶׁיֵּשׁ לוֹ וְאֵינוֹ מְבַקֵּשׁ דְּבָרִים יְתֵרִים וְאֵינוֹ מְקַנֵּא כְּשֶׁרוֹאֶה שֶׁיֵּשׁ לַחֲבֵרָיו יוֹתֵר מִמֶּנּוּ:

רע"ב (ר' עובדיה מברטנורא) על אבות ב, ט

חָבֵר טוֹב. שֶׁמּוֹכִיחוֹ כְּשֶׁרוֹאֶה אוֹתוֹ עוֹשֶׂה דָּבָר שֶׁאֵינוֹ הָגוּן:

רע"ב (ר' עובדיה מברטנורא) על אבות ב, ט

לֵב טוֹב. לְפִי שֶׁהַלֵּב הוּא הַמֵּנִיעַ לְכָל שְׁאָר הַכֹּחוֹת וְהוּא הַמָּקוֹר שֶׁמִּמֶּנּוּ נוֹבְעִים כָּל הַפְּעֻלּוֹת. וְאַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ לַפְּעֻלּוֹת אֵבָרִים מְיֻחָדִים, מִכָּל מָקוֹם הַכֹּחַ הַמְעוֹרֵר לְכָל הַתְּנוּעוֹת הוּא בַּלֵּב, לְפִיכָךְ אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר לֵב טוֹב. וּמִפְּנֵי זֶה אָמַר רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי רוֹאֶה אֲנִי אֶת דִּבְרֵי אֶלְעָזָר בֶּן עֲרָךְ מִדִּבְרֵיכֶם:

רע"ב (ר' עובדיה מברטנורא) על אבות ב, י

יְהִי כְבוֹד חֲבֵרְךָ חָבִיב עָלֶיךָ כְּשֶׁלְּךָ. וְאֵימָתַי יְהֵא זֶה, כְּשֶׁלֹּא תְּהִי נוֹחַ לִכְעֹס, שֶׁאִם אַתָּה נוֹחַ לִכְעֹס אִי אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא תְּזַלְזֵל בִּכְבוֹד חֲבֵרְךָ. ...

⚖️ כתוב / מפרשים

בצד אחד מה שכתוב במשנה במפורש, ובצד השני פירוש, עם שם המפרש. הפירוש הוא דרך אחת להבין, לא חלק מהמשנה.

📜 **כתוב:** "רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, עַיִן טוֹבָה"

💭 **מפרשים:** הרע"ב: "מִסְתַּפֵּק בְּמַה שֶׁיֵּשׁ לוֹ ... וְאֵינוֹ מְקַנֵּא".

📜 **כתוב:** "רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר, חָבֵר טוֹב"

💭 **מפרשים:** הרע"ב: "שֶׁמּוֹכִיחוֹ כְּשֶׁרוֹאֶה אוֹתוֹ עוֹשֶׂה דָּבָר שֶׁאֵינוֹ הָגוּן".

📜 **כתוב:** "שֶׁבִּכְלָל דְּבָרָיו דִּבְרֵיכֶם"

💭 **מפרשים:** הרע"ב: הלב הוא "הַמֵּנִיעַ לְכָל שְׁאָר הַכּוֹחוֹת", ולכן לב טוב כולל את כל השאר.

👩‍🏫 מהלך השיעור (45 דקות)

חומרים: משנה (או דף המקורות), דף עבודה, פתקים

1. פתיחה: מילה אחת על פתק, ומה מכיל את כולן (5 דקות)
2. משנה ח: רבן יוחנן ושבחי חמשת התלמידים (7 דקות)
3. משנה ט: חמש התשובות והרע"ב; למה "לב טוב"? (12 דקות)
4. עבודה בזוגות: דף העבודה, מפת "לב טוב" (11 דקות)
5. משנה י: "יהי כבוד חברך חביב עליך כשלך", דיון קצר וכרטיס יציאה (10 דקות)

💬 שאלות לדיון

הבנה (מה כתוב?)

1. מה חמש התשובות של התלמידים לשאלה "איזוהי דרך ישרה"?
2. איזו תשובה בחר רבן יוחנן בן זכאי, ומה הנימוק שלו?

פרשנות (מה זה אומר?)

1. לפי הרע"ב, מה ההבדל בין "חבר טוב" ובין "שכן טוב"?
2. איך מסביר הרע"ב את הקשר בין "יהי כבוד חברך חביב עליך" ובין "אל תהי נוח לכעוס"?

הערכה (מה דעתי?)

1. האם אתם מסכימים עם רבן יוחנן ש"לב טוב" כולל את כל השאר? האם אפשר לב טוב בלי "הרואה את הנולד"?

🏁 סיכום השיעור

חוזרים לשאלת היחידה: עכשיו יש לנו כבר תשובות של רבי, של הלל ושל חמשת התלמידים. כל תלמיד מסמן איזו תשובה הכי קרובה אליו, ומשפט אחד למה.

🎟️ כרטיס יציאה (2 דקות)

בסוף השיעור כל תלמיד כותב על פתק שתי שורות:

1. דבר אחד שלמדתי היום: _____
2. שאלה אחת שעדיין יש לי: _____

טיפ: פתחו את השיעור הבא בשתיים-שלוש מהשאלות הפתוחות.

💡 הערות למורה

השבחים של התלמידים (בור סוד, מעין המתגבר) הם דימויים יפים לדיון על סגנונות למידה: יש מי ששומר כל מה שלמד ויש מי שמחדש. אפשר לבקש מהתלמידים לבחור דימוי לעצמם. מספור המשניות לפי ספריא. למתקשים: דף עם תמיכה, ובו מחסן מילים ומשפטי פתיחה.

📝 בדף העבודה

טבלת חמש התשובות עם הסבר הרע"ב, מפה שבה "לב טוב" מכיל את כל השאר, שאלות על משנה י ו★ שאלת אתגר. מחוון מלא בעמוד השני.

יש גם גרסה עם תמיכה (מחסן מילים, משפטי פתיחה, פחות שאלות, ומחוון משלה), ודף סיכום של עמוד אחד לתלמידים, להדבקה במחברת או לחזרה לפני מבחן.

מקורות

- משנה, אבות ב, 8 (ספריא)
- משנה, אבות ב, 9 (ספריא)
- משנה, אבות ב, 10 (ספריא)
- רע"ב על אבות ב, 9 (ספריא)
- רע"ב על אבות ב, 10 (ספריא)

מחוון: חמש תשובות ו"לב טוב"

1. **חלק א:** רבי אליעזר: "בּוֹר סוּד שֶׁאֵינוֹ מְאַבֵּד טִפָּה" / עין טובה. רבי יהושע: "אַשְׁרֵי יוֹלַדְתּוֹ" / חבר טוב. רבי יוסי: "חָסִיד" / שכן טוב. רבי שמעון: "יְרֵא חֵטְא" / הרואה את הנולד. רבי אלעזר: "מַעְיָן הַמִּתְגַּבֵּר" / לב טוב. הסבר: לפי הרע"ב (עין טובה: מסתפק ולא מקנא; חבר טוב: מוכיח; שכן טוב: מצוי תמיד; הרואה את הנולד: מביט במה שעתיד להיות; לב טוב: הלב מניע את כל הכוחות).
2. **חלק ב:** תשובה פתוחה. כיוון: לב טוב מוביל לעין טובה (לא מקנא), לחברות טובה ולשכנות טובה (אכפתיות), ולמחשבה על התוצאות (אכפת לי ממה שיקרה). לקבל כל קישור מנומק.
3. **חלק ג:** (1) "יְהִי כְבוֹד חֲבֵרְךָ חָבִיב עָלֶיךָ כְּשֶׁלְּךָ, וְאַל תְּהִי נוֹחַ לִכְעֹס". (2) הרע"ב: "שֶׁאִם אַתָּה נוֹחַ לִכְעֹס אִי אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא תְּזַלְזֵל בִּכְבוֹד חֲבֵרְךָ". (3) תשובה פתוחה.
4. ★ **אתגר:** תשובה פתוחה. כיוון: מורה טוב מקשיב לכל התלמידים ובוחר את התשובה הטובה ביותר גם כשהיא לא של "התלמיד המצטיין"; כל תלמיד גדול בדבר אחר.